

Десислава Божкова

ОСИНОВЯ ВАНЕТО

Десислава Божкова
ОСИНОВЯ(Р)ВАНЕТО

© Десислава Божкова, автор, 2014
© издателска къща **К**, 2014

Всички права запазени
ISBN 978 954 587 183 2

Предговор

(за тези, които четат предговори)

Идеята да напиша тази книга се зароди госта от-давна, когато се натъкнах на факта, че на български език няма много литература по теми, свързани с осиновяването, и си мислех, че такава книга би била полезна на хората, на които им предстои осиновяване. Идеята ми тръгна от неудобството и невъзможността да предложа подходящи помагала на осиновителите и на децата, с които работех – такива, които са достъпни и написани на прост език, далеч от научната терминология. На по-късен етап установих, че тази книга би била полезна не само на осиновителите, но и на техните близки, на всеки, който би искал да разшири познанията си, за да разбира себе си и другите по-добре. Нямах представа как се пише книга, пък и съвсем нямах възможност да наема къща в далечно село, на брега на река, където някой да ми носи сандвичи, а аз, откъсната от света, да систематизирам всички общоизвестни факти и лични прозрения, до които достигнах, трупайки житейски и професионален опит.

Постепенно малката идея да разкажа историята за осиновяването на детето в книжка с илюстрации за деца, с която осиновителите да си помагат, прерасна в по-голям проект.

По-големият проект се сблъска с големи финансови бариери, които на няколко пъти почти ме отказваха и спираха. Но, както знаем, всяка неудовлетворена потребност си намира път и моята малка идея започна да се пише сама в главата ми – на заспиване, при събуждане, в банята, пътувайки в градския транспорт, срещайки ме „случайно“ с подходящите хора, статии, литература, дори при абстрактни обстоятелства, до момента, в който разбрах, че тази книга трябва да бъде написана „на хартия“, а после и да намеря начин да бъде издана, така че да стигне до повече хора.

Без да правя оценки, ще кажа, че много се надявах книгата да бъде отпечатана от издателство, което вярва в Малкият принц. Това автоматично ме изправи пред предизвикателството „самофинансиране“, за мен беше равносилно на разбиране на стени с глава, за което впоследствие се оказа, че трябва да благодаря, защото търсенето на средства ме срещна с различни хора – с близки и непознати, с оценки и реакции, с което в крайна сметка видях другата част от лицето на обществото.

Срещнах се с реакции от „Страхотна идея! Точно от това има нужда!“ или „Хубаво си решила, ‘модерно’ е, ама за какво ти е това?“ през „Съжалявам, но кризата...“ до пълно, тотално потъване и

липса на кураж дори да ми кажат „Съжалявам, не мога (не искам) да участвам в това“.

И точно когато почти се бях отказала, прозрях, че това са възможни реакции на отделни групи, които в крайна сметка отразяват нюанси от лицето на обществото, това общество, част от което са и осиновителите, и осиновените, и техните близки. Такова общество, което по-лесно би инвестирало в прости неща, като купуване на кола, отиване на екскурзия, или би дало подкрепа за нещо още по-просто, като: „Дай да завъртим една гала-вера и ще изкараме пари“. Осъзнах, че да се инвестира, и то да се инвестират не толкова материални средства, колкото чувства и емоции, в нещо, което хората приемат като болезнено, е трудно... Но трудностите са моят специалитет. Тогава си казах – край! – пиша, пък каквото ще да става!

Написах книгата с идеята да звучи просто, достъпно и искрено. На някого може да звучи като „научен труд“, съчинен на „простоцарски“¹, на друг – като наръчник с предписания от типа „Как да..“, на трети – като друго.

Това, което си представям като цел на книгата, е да отвори пространство, в което да намерят място всички наши чувства, свързани с осиновяването, да ги разберем, да „влезем в обувките“ на другите, за да разберем и техните чувства. И тогава да продължим да заемаме ролите, които си

¹ Реплика от българския филм „Тринайсетата годеница на принца (1987 г.), режисьор Иванка Гръбчева, сценарий братя Мормаревци.

12 отреждаме в нашите взаимоотношения с ясното усещане, че отговорността за развитието на сюжетите на сцената на нашия живот и взетите решения е лична отговорност на всеки един от нас.

Препоръчвам книгата да бъде прочетена от начало до край, дори да изпитате някои затруднения, без да прескачате глави или първо да четете тези, които ви се струват по-интересни.

*Препоръчвам
да записвате
в полето
от страни
чувствата,
които
съпътстват
съответните
пасажи
и глави.*

.....

Преди години, докато правех проучвания, свързани с осиновяването, попаднах на народната мъдрост „Този, който няма корени, не може да лети“. Замислих се дали е така, и както често ми се случва, когато не мога да намеря отговор, се обърнах към Природата като най-мъдрия Творец и Учител. Мислите ми отлетяха далеч във времето, когато имахме кръжоци и аз посещавах един кръжок по биология. Учихме се да правим присадки на пъпка и на малка клонка. Няма да забравя с какво възмущение се учех, с какво внимание и любов изрязвах кората на дървото, за да наместя пъпката, да я привържа здраво, но нежно, с лико, да я погаля и да я гледам дали ще оживее. Моите родители ми позволиха да направя присадка на истинско дърво. Стана! Дървото и до ден днешен дава плод.

.....

Така че, казах си, щом природата позволява това, всеки може да има корен и може да лети – нужни са вяра, разбиране и много, много любов. И понеже мислите могат с лекота да надзъртат в миналото и после бързо да се връщат в настоящето, моите се спряха на факта, че при работата ми с осиновители и осиновени срещам едни и същи въпроси, едни и същи тревоги и в крайна сметка осъзнах реалността, че в България няма издадени много книги по темата „осиновяване“. Всичко това провокира в мен силно желание да напиша книга за осиновяването – така както то се случва у нас. Да го разкажа така, че всеки да намери своята истина. Искам да споделя познанията, до които достигнах като човек, натрупал опита си в професионален план като социален работник, психолог, психотерапевт, а също и като човек, имал възможността от ранно детство да се сблъска с проблематиката за осиновяването в ролята ми на „пазител на тайна“², както и на човек, който не спира да търси отговори. Забелязали сте вероятно, че напоследък в България се говори по-свободно за осиновяването, но аз имам горчивото усещане, че се говори, без да се казва и се слуша, без да се чува. Затова ще опитам да поговорим за осиновяването в максимално много аспекти, да погледнем на видимите страни и да

² Предвид висшия етичен принцип за конфиденциалност на информацията, получена при социална работа, психологическо консултиране или психотерапия, както и от уважение към личните истории на хората, до историите на които съм се докоснала в личния ми живот, примерите в тази книга ще бъдат давани без имена, дати и местоположения.

надзърнем в неготам видимите, и да се изправим
лице в лице с онези, които шепнат „под сурдинка“.

Според изследвания на Световната здравна организация немалка част от хората се сблъскват с различни форми на репродуктивните проблеми. В България статистиката показва, че през 1987 г. около 7% от двойките са имали този проблем, през 2005 има данни за 15%, но за последните две десетилетия няма точна статистика (или поне на мен не ми е известна). Същевременно има други данни, според които България е на първо място сред европейските страни по изоставени деца до тригодишна възраст. Осиновяването в България все още не функционира адекватно – през последните 5 години осиновените деца са средно 2700 на година, като голяма част от тях се осиновяват извън страната. Сред осиновените в България деца почти няма такива с установено заболяване.³

Но нека да спрем с цитираните статистически данни, защото целта на книгата е, от една страна, да надникнем в чувствата на осиновените и осиновителите (а защо не и в тези на специалистите, които работят в областта), и от друга – да отправим поглед към практическия и информационен аспект на нещата. Много ми се иска тази книга да бъде прочетена и от хора, които не са пряко

³ Подробни статистики могат да се видят в сайта на Агенцията за социално подпомагане <http://www.asp.government.bg> и в сайта на Държавната агенция за закрила на детето <http://sacr.government.bg>

16 засегнати от проблематиката, защото имам надеждата, че това би отворило пространство за дискусии, мисли и чувства, които да започнат промяната на манталитета по отношение на всички видове „различности“ в България... Да, говоря за предразсъдъците, както и за онова, с което „жигосваме различните“, и го обозначаваме с една противоречива дума: стигма⁴.

Предразсъдъци и стигма

Представите, вярванията и нагласите на всеки индивид са свързани в голяма степен с представите, вярванията и нагласите на семейството, в което е възпитаван, но и на обществото, в което живее. Сложната и противоречива дума „стигма“ първоначално се появява при древните гърци, които жигосвали роби, престъпници, болни, „нечисти“ хора, за да бъдат избягвани, особено на публични места. По-късно, по времето на християнството, думата добива божествен смисъл. В християнските текстове стигма е светата благодат на раните, които загадъчно се появяват у вярващи, подобно на раните Христови. В наше време терминът се използва преобладаващо в оригиналния вариант и носи смисъла на позор и различност.

..... ⁴ От гръцки: *στίγμα* – знак, клеймо, татуировка, петно.

Говорейки за стерилитета и осиновяването, в България официално се избягва отрицателният смисъл на понятието „стигма“ и приемането на всякакъв вид различности се маскира на принципа: „проблем няма, ако го избягваш и не говориш за него“. Доказателство за това, че стигматизация в обществото има, ще намерим, ако честно отговорим на въпроса колко пъти сме слагали етикети на хората и колко пъти на нас са слагали етикети в процеса на нашето развитие и възпитание, както и в живота ни като вече възрастни хора. Питам се даваме ли си сметка за всички видове различности, можем ли да ги приемем и можем ли да бъдем честни със себе си и да признаем, че когато използваме думи като „безплоден“, „болен от неизлечима болест“, „престъпник“, „различен“ или „инвалид“ (тази ужасна дума, която носи смисъла, че си невалиден), ние слагаме знак за равенство помежду им, т.е. стигматизираме с облекчението, че ние не сме такива. Защото в голямата си част обществото е съставено от „валидни“ хора – такива, каквито са ни „възпитали“ да искаме да бъдем и ние, за да сме част от онези, които са извели правото да определят критериите за различност.

Правилата и нормите в обществото като цяло са неизбежни, но също така трябва да отбележим, че точно тези правила, предварително определени от възпитанието, социалната среда и обществото, се превръщат в очаквания, и когато срещнем различен от „нормата“ човек, ние вече сме предубедени, а

окакванията ни се превръщат в изисквания към различния. Същият механизъм действа и ако ние самите попаднем в ролята на различния.

Срещайки човек с различен от нашия стереотип, ние веднага му слагаме „етикет“. Интересно е обаче, че различният също сам си слага етикет и понякога заема ролята на „дискриминиран“ дори и когато различността не се вижда, а само се преживява от индивида като следствие на мисълта „те могат да ме видят, че не съм като тях“. Тези етикети стават основа на поведението.

При всички етикетиращи и етикетиращи, в това число и осиновителите (в голямата си част с репродуктивни проблеми, като част от невидимите различни), се появява разнообразна гама от чувства, които предизвикват поведението.

И ако в повечето европейски държави нагласата по отношение на стерилитет, осиновители и осиновени е позитивна, не така стоят нещата у нас, в България, въпреки зачестилите медийни кампании. Нека да погледнем в народопсихологията на българина, за да се опитаме да разберем корените на нагласите по отношение на осиновяването и изоставените деца. Ще наричаме нещата с истинските имена, защото само така можем да застанем лице в лице с фактите, само така можем да бъдем искрени със себе си, а следователно и с другите, и само така ще разберем защо да бъдем искрени е важно по отношение на осиновяването.

Факт е, че днешните осиновители са отглеждани през нагласите на поговорки от типа „Крушата не пада по-далече от дървото“, „Кръвта вода не става“, от родители като Султана от *Железният светилник* на Димитър Талев⁵ и от баби, пели песни от рода на народната песен „Дюлбер Дамянка“:

*„... нани, нани, пусто хранениче,
да си харно, дома би останало,
да си жално, майка би имало...“*

Без да да правим специализирани анализи, нека да проследим на какво е носител думата „храненик“, която все още се употребява в българския език като синоним на „осиновен“. Произлиза от храна – няма дори намек за нещо повече от това да гадеш храна на някого. Няма чувства, обич, привързаност, любов.

На повечето европейски езици – английски, немски, френски, италиански, испански, думите за осиновяване имат еднакъв корен, от латинското „*adoptio*“ – което означава приемам, вземам в семейството, усвоявам обичаи, и сродни думи, в чийто състав присъстват думи като „*foster*“ – грижа се, отглеждам, лелея, насърчавам, поощрявам; „*nurse*“ – дойка, бабачка, лелея, галя, милвам... – все позитивни думи и значения, чийто етимологичен смисъл е „отглеждам дете с грижата на родител“.

⁵ Султана принуждава дъщеря си Катерина, заченала без брак, да абортира, което довежда до смъртта ѝ.

В основополагащи за европейската култура митове, легенди и приказки има и друг поглед към темата, свързана с осиновяването. Например митичните основатели на Рим – Ромул и Рем, са откърмени от вълчица, отгледани под смокиново дърво и хранени от кълвач.

В българската традиция има запазени много езически ритуали. Всеки е чувал поне една своя баба да говори за значението на сънищата. В българските съновници срещу гумата „храненик“ намираме тълкувания като „неблагодарност, зло, отлагане на започнатото“. Срещу грозната гума „копеле“ – „лоши гуми, да си предпазлив“ и т.н.⁶ Според българските обичаи „Копеле не може по никакъв начин да става девер, коледарец, полязник, сурвакар, ринач, кукер, русалец, също копеле момиче не може да бъде сваха, лазарка, Енъа, кумица /при кумичене/“.⁷

Народните вярвания отделят особено внимание на срещата с бездетна (*ялова*) жена. „Ако ялова жена срещне и отиде при майстор, ялова ще

⁶ „Копилето е дете, родено без баща или извън законен брак. То се счита за голямо зло не само за къщата, в която се е родило, но и за цялото село. Ето защо някога селяните се събирали и изгаряли жива копианата с копилето. В която къща се роди копиле, от тази къща бяга късметът и тя запустява, а в селото идва болест, суша, градушка и други злополуки. Ето защо жената сама умъртвявала своята рожба. Ако по някакъв начин копилето оцелее и достигне до възраст, то бива късметлия, защото дяволът му помага във всичко, обаче то не може да взема участие в обредите и в религиозните обичаи, защото носи нещастие. Лоша среща е, ако те срещне копиле.“ (А. Анчев., *Пълен български съновник*, Издателска къща Труд, С., 1996 г.)

⁷ Димитър Маринов, *Народна вяра и религиозни народни обичаи*. Изд. На БАН, С., 1994 г., фототипно издание.

е работата и майсторията му“.⁸ „Ялова работа“ народът нарича празна, напразна, безплодна, безмислена работа, определена от аналогията с нераждащата, празна утроба. Безплодието на жената се смятало за голямо Божие наказание. Такава жена според народните поверия носи нещастие на къщата и селището. Тя разнася безплодието със себе си, затова където стъпи и каквото погледне, остава празно и безплодно. Вярвало се, че ако жената на занаятчия е бездетна, занаятът му постепенно замира. Същите вярвания се приписват и на срещата с ялово животно. Затова занаятчия не бива да търпи нераждащо животно в двора си...

Описаните предания и вярвания са от близкото минало, все още се предават от уста на уста и са част от народопсихологията на българина. Колкото жестоко и нехуманно да звучат, те остават – къде съзнавано, къде несъзнавано – в психиката на всеки един от нас. И макар стерилитетът да не е причина за дискриминация, ако трябва да бъдем откровени, българинът все още примитивно смята бездетните за жигосани със стигма.

Като имаме предвид всичко това, можем да направим заключение поне за една малка част от чувствата, страховете, ирационалната вина, а вероятно и срама, които изпитват хората с репродуктивни проблеми – плод на тяхната вътрешна, психична организация и на колективното мислене, предавано през поколенията и

⁸ А. Гоев, *Урочасването*, Техносист, Габрово, 1992.

чрез възпитанието в семейството.

Много от нас са възпитавани през подобни приказки и нагласи, но в един прекрасен ден някои от нас се събуждат от другата страна – страната, която дискриминативното общество (с всичките си преструвки пред нас и пред Европа да бъде толерантно) определя като мястото на различните.

**Етапи, през които преминават
кандидат-осиновителите,
или
защо е важно решението да бъде
взето по правилните причини**

За всяко събитие в живота на човек, за всяко действие или бездействие има определена причина. Някои от причините са видни или логични, други са скрити и на пръв поглед нелогични, но ако успеем да излезем от тесногръдието, ако успеем да направим крачка встрани и да погледнем случките от друг ъгъл, реалността и събитията добиват нов смисъл.

Човек не се събужда в свежа сутрин с прозрението „ще осиновя“ дете, макар че понякога след поредна новина от рода на „Намерено бебе в ...“ някои хора, задействани било от неясно чувство за вина, или от порива „ще направя добрина“, решават да предприемат стъпки за осиновяване или да станат приемни родители. По-късно ще се спрем на това

защо подобно поведение е нездравословно – както за осиновителя, така и за детето.

Така, както човек се развива и променя постепенно през целия си живот, преминавайки през основни възрастови периоди, наричани от специалистите „кризи“, които са нормални и предхождат „порастването“, така и осиновителят преминава през различни етапи, преди да стигне до осиновяването като факт.

Нека се спрем на различните обстоятелства, които подтикват хората да желаят да осиновят дете. Използвам думата „хора“, а не „двойки“ или „семејства“, защото не само двойки или индивиди с репродуктивни проблеми желаят да осиновят деца.

Самотният родител

Не мога да не отдам значение на личната си съпротива по отношение на дефиницията „самотен родител“. Допускам, че подобна съпротива, макар в някаква степен неосъзната, имат и хората, решили да не живеят в двойка.

Не мога да не цитирам „Правилника за прилагане на закона за социалното подпомагане“ (доп. ДВ, бр. 54, 2006 г.), според който „Самотен родител е лице, което поради вдовство, развод или несклучен граждански брак отглежда сам деца до 18-годишна възраст...“

Текстове, подобни на този, срещащи се в няколко закона и наредби в българското законодателство, веднага ме препращат към идеята за самота,